

Bilješke iz bogoslovske literature.

Iz biblijskih nauka.

1. Enciklika „Spiritus Paraclitus“.

Prigodom 15. stogodišnjice smrti našega zemljaka, »in expendis sacris Scripturis doctoris maximi«, sv. Jeronima, izdao je 15. rujna 1920. pokojni sv. Otac Papa Benedikto XV. encikliku »Spiritus Paraclitus«, upravljenu »svima patrijarima, primasima, nadbiskupima, biskupima i ostalim ordinarijima, koji su u miru i zajednici s Apostolskom Stolicom.« Već je iz toga naslova jasno, da je Benedikto XV. veliku važnost podao svojoj enciklici. A i sam joj sadržaj na više mjesta jasno govori, da je namijenjena ne samo slavnoj uspomeni velikog sveca katoličke crkve, nego i spasonosnoj pouci savremenih vjernika katolika, u prvom redu svećenika svega katoličkog svijeta.

Kod nas je proslava 15. stogodišnjice smrti sv. Jeronima prošla skoro neopažena. Osim rijetkih monografija i studija nemamo ni čestite biografije svečeve, a iz onog obilja njegovih diela i spisa nemamo na hrvatskom prijevodu skoro ništa. A ipak se ponosimo time, što se sv. Jeronim rodio »Stridone, in oppido Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinio«. A naši su predi njemu u počast nazvali pučko-prosvjetno društvo njegovim imenom i to je društvo mnogo zdravo zrno posijalo tijekom 54 godine svoga opstanka. Nadajmo se, da će se u naše doba naći ljudi, koji će i neukom našem puku i učenoj inteligenciji pružiti u hrvatskom prijevodu barem nešto iz tako poučnog, raznovrsnog i zanimljivog sadržaja klasičnom latinštinom napisanih djela Jeronimovih.

Sv. Jeronim je vrlo mnogo radio i nije prezao ni pred kojom poteškoćom; on je bez sumnje najučelniji Otac zapadne crkve, a njegov je književni rad najopsežniji i najraznovrsniji u patriotskoj literaturi. Glavno mu je polje kritika i egzegeza. Svrha je njegova rada bila: pouka o dužnostima kršćanskog života, poticanje na savršenost, utjeha žalosnih; hvalio je krepost, a kudio opacine i zloporabe. (Schmid B., Grundlinien der Patrologie 1667. 1898. Herder).

Nema sumnje, da bi se i za današnje doba našlo vrlo savremenih dokaza za obranu katoličke nauke i u pojedinim djelima i u poslanicama sv. Jeronima.

Enciklika »Spiritus Paraclitus« potiče »sve sinove crkve, a osobito svećenike: ad Scripturae divinae reverentiam, cum pia lectione assiduaque commentatione coniunctam«. Zanimljivi podaci o životu svečevu protkani su čestim citatima iz njegovih djela i poslanica, a njima se u enciklici potkrepljuju i pojedine tvrdnje o njegovu značaju i nauci.

Sv. Jeronim je potpuno osvjedočen o vrhunaravnom podrijetlu sv. pisma. Na više mjesta govori, da su sv. pisci pisali »Spiritu Sancto inspirante, suggerente, insinuante, dictante«; a ujedno upozoruje na osobitosti jezika i stila pojedinih pisaca, što mu je dokazom, da su se sv. pisci slobodno služili svojim sposobnostima. »Per os ipsorum quasi per organum Dominus est locutus.« Stoga mu je znanje sv. pisma »thesaurus pretiosus«, »nobilis margarita«; u sv. pismu su »divitiae Christi«, »argentum quo domus Dei ornatur«. Jer je sv. pismo Božje djelo, stoga je u riječima sv. pisma najjača obrana proti svim napadajima. Sv. pismo je »veritas«, riječi sv. pisma su »veritatis vincula«, »veritatis testimonia«. I sitnice u sv. pismu, »quae parva putantur et vitia, Spiritus Sancti fulgent maiestate«. U sv. pismu nema pogriješke, jer »Scriptura mentiri non potest«; »nefas est dicere Scripturam mentiri«. Jedno su Apostoli, a drugo su profani pisci; »illi semper vera dicunt, isti in quibusdam, ut homines, aberrant«. Ustvrditi, da su sv. pisci napisali ma i najmanju laž, »hoc impiorum est, Celsi, Porphyrii, Iuliani.«

Izjave sv. Jeronima sjajno ukrepljuju nauku kat. crkve o obžanskom ugledu sv. pisma, kako je razvijena u zaključcima crkvenih sabora, napose florentinskog, tridentinskog i vatikanskog, i kako ju je obzirom na moderne zablude osvjetlio Leon XIII. u enciklici »Providentissimus Deus« (18. studenoga 1893.). Stoga Benedikto XV. žali, što se u naše doba našlo ljudi »non modo ex iis qui foris sunt, sed etiam e catholicae Ecclesiae filiis, immovero... ex ipsis clericis sacrarumque disciplinarum magistris non defuisse qui, iudicio suo superbe subnixi, Ecclesiae magisterium in hoc capite vel aperte reiecerint vel occulte oppugnarint.« Sv. Otac potpuno odobrava rad onih, koji nastoje da riješe razne poteškoće u sv. pismu služeći se novim metodama i pomagalima znanja i kritike. Ali ujedno spominje »misere a proposito aberrabunt, si decessoris Nostri (Leonis XIII.) praescripta neglexerint et certos fines terminosque a Patribus constitutos praeterierint.«

Tih se propisa nipošto ne drže oni, koji u sv. pismu »inducto inter elementum Scripturae primum seu religiosum et secundarium seu profanum discrimine«, priznaju, da je čitavo sv. pismo, pa i pojedine riječi, inspirirano, ali u činak inspiracije stežu samo »ad elementum primum seu religiosum«. Prema toj nauci Bog u sv. pismu hoće samo da nas pouči o vjerskim stvarima; ostalo pak, što spada na profane discipline, a objavljenoj nauci služi samo kao neka izvanjska odjeća, to je prepušteno piščevoj slaboći.

Stoga u povjesnim i prirodoslovnim pitanjima, kažu, ima u sv. pismu mnogo toga, što se ne može nikako složiti s uspjesima znanosti naše dobe. Papa osuđuje napose one pisce, koji »quam temere, quam falso« iz spisa Leona XIII. hoće da ukrijepe te svoje tvrdnje, premda Leon XIII. jasno kaže — a u tome slijedi sv. Augustina i sv. Tomu akvinskog — da sv. pismo ne sadrži ni trunka laži, i nikakve razlike ne pravi među »primarnim i sekundarnim elementom«. U enciklici »Providentissimus Deus« govori Leon XIII. opširno o tome, kako se ima držati katolički bibličista u pitanjima, što iz profanih znanosti zasijecaju i u biblijsko polje. On dopušta mogućnost »ut quaedam librariis in codicibus describendis minus recte exciderint; ... fieri etiam potest, ut germana alicujus loci sententia permaneat anceps; ... at nefas omnino fuerit aut inspirationem ad aliquas tantum sacrae Scripturae partes coangustare, aut concedere sacrum ipsum errasse auctorem.« Sv. pismo ne može biti u protivurječju niti sa prirodnim znanostima, niti sa filozofijom, niti sa historijom; to je ukratko nauk Leona XIII., koji se potpuno slaže sa naukom sv. Jeronima. U komentaru poslanice Filemonu kaže sv. Jeronim: »non potest (quispiam in Conditore Deum) credere, nisi prius crediderit de sanctis eius vera esse quae scripta sunt«. A malo dalje: »Haec et cetera quae de sanctis scripta sunt, nisi quis universa crediderit, in Deum sanctorum credere non valebit.«

Isto tako osuđuje Benedikto XIV. one bibličiste, koji »sensu et iudicio Ecclesiae posthabito, nimis facile ad citationes quas vocant implicitas vel ad narrationes specie tenus historicas confugiant; aut genera quaedam litterarum in libris sacris inveniri contendunt, quibuscum integra ac perfecta verbi divini veritas componi nequeat«. Već je sv. Jeronim osudio takovo mišljenje, jer kori pisce apokrifnih evanđelja, što »conati sunt magis ordinare narrationem quam historiae texere veritatem«; dok o kanonskim sv. knjigama kaže: »nulli dubium sit, facta esse quae scripta sunt«

Stoga Papa opominje biskupe, da osobito nastoje, »ut quam Patres diligentissime defugerint in sanam opinandi libertatem, eandem Ecclesiae filii non minus diligenter devitent«. A to će postići proučavajući djela sv. Jeronima i ostalih Otaca, kojima je i u tom pogledu sam Isus bio učiteljem, jer je i Isusu božanski ugled sv. pisma neprijeporan. »Scriptum est«; »oportet impleri Scripturam«; »non potest solvi Scriptura«; »... sic scriptum est et sic oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die« i slične izjave Isusove to jasno dokazuju. »Doctrina igitur Hieronymi de praestantia et veritate Scripturae... doctrina Christi est.«

Uz poštivanje božanskog ugleda sv. pisma želi Papa, da se u vjernicima, osobito svećenicima, probudi i budnom uzdrži »arden-

tissimus Bibliorum amor quem omni vitae suae exemplo et verbis Spiritu Dei plenis Hieronymus demonstravit atque in fidelium animis cotidie magis excitare studuit«. Neprestanim čitanjem sv. pisma, najsavjesnijim ispitivanjem i istraživanjem o pojedinim rečenicama i riječima postigao je sv. Jeronim takovo poznavanje sv. knjiga, kakova nije imao nijedan stari crkveni pisac. Zato i njegov latinski prijevod (Vulgata) »omnium integrorum iudicum consensu, reliquis longe praestat antiquis versionibus«, pak ga je stoga i tridentinski sabor proglasio autentičnim tekstom. Novo izdanje Vulgate, što ga priređuju Benediktinci po nalogu Pija X., bez sumnje će pridonijeti »nova ad Scripturarum intelligentiam praesidia«.

U svojoj je mladosti sv. Jeronim upravo gutao spise Ciceronove, Plautove, Vergilove, Horacijeve i ostalih klasika rimskih i grčkih. A kad se povukao u samoću i počeo čitati proroke, »sermo horrebat incultus, et quia lumen caecis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse sed solis«. Stoga je došao do uvjerenja »semper in exponendis Scripturis sanctis Spiritus Dei indigere nos adventu«, te da se sv. pismo ne smije ni čitati ni shvaćati drukčije nego to zahtijeva »sensus Spiritus Sancti, quo conscripta est«. I kad je već dobro bio upućen u biblijska pitanja, priznaje, što je naučio, da je naučio »non a seipso, id est a praesumptionis pessimo praeceptore, sed ab illustribus Ecclesiae viris«. Aleksandrijskom biskupu Teofilu piše, da je on svoj život i nauk tako udesio, te mu nije ništa preče nego »Christiani iura servare nec patrum transferre terminos semperque meminisse Romanam fidem apostolico ore laudatam«. Boreći se na istoku za obranu kat. nauke o presv. Trojstvu, piše Papi Damasu: »Ideo mihi cathedram Petri et fidem apostolico ore laudatam censui consulendam, inde nunc meae animae postulans cibum unde olim Christi vestimenta suscepi... Ego nullum primum nisi Christum sequens, Beatitudini Tuae id est cathedrae Petri communionem consocior. Super illam petram aedificatam Ecclesiam scio.« Svoju odanost sv. Stolici potvrđuje i izjavom u drugom listu istom Papi: »Si quis cathedrae Petri iungitur, meus est.« Ne prihvaća tumačenja sv. pisma, koje »non recipit Ecclesia Dei«. Neprijatelje katoličke nauke smatra svojim neprijateljima i moli Boga za one, »qui de Ecclesia egressi erant et dimittentes doctrinam Spiritus Sancti suum sensum sequebantur«, da se iskreno Bogu obrate.

Papa Benedikto XV. preporuča biskupima, da u ovo razvratno doba nastoje, da se »spiritu Doctoris Maximi omnes e clero populoque christiano imbuantur«. Neka nastoje, da bude što više braniča svete istine i proti onima, koji poriču svaki vrhunaravni red, kao i proti onima, koji sv. pismo tumače kao čisto ljudsko djelo, ili se udaljuju od crkvenoga shvaćanja, te preziru ili prešućuju odredbe Svete Stolice i papinske komisije de re biblica, ili ih krivo tumače.

Da sv. pismo postane i danas omiljela knjiga svim vjernicima, navodi Papa riječi sv. Jeronima, kojima je on u svoje vrijeme za to oduševljavao. U tumaču poslanice Titu kaže: »Modo non sit corpus nostrum subditum peccatis, et ingredietur in nos sapientia: exerceatur sensus, mens cotidie divina lectione pascatur«. A u tumaču posl. Efežanima: »omni studio legenda nobis Scripturae sunt et in lege Domini meditandum die ac nocte.« Kad ga je rimska gospođa Leta pitala za savjet, kako će odgajati svoju kćer, piše joj sv. Jeronim: »Reddat tibi pensum coditiae Scripturarum certum... Pro genuinis aut serico divinos codices amet«, i onda joj daje raspored, kako da pojedine sv. knjige čita. A djevojci Eustohiji savjetuje: »Crebrius lege et discere quam plurima. Tenenti codicem somnus obrepat et cadentem faciem pagina sancta suscipiat.«

Slijedeći primjer sv. Jeronima potiče Papa osobito po njemu u Italiji zasnovano »Društvo sv. Jeronima«, da svoju svrhu »quattuor Evangelia et Acta Apostolorum quam latissime pervulgare ita, ut nulla iam sit christiana familia quae iis careat, omnesque cotidiana eorum lectione et meditatione assuescant« svim nastojanjem promiče, te ujedno želi, da se takova društva i drugdje osnivaju. Papa hvali »e variis regionibus viros, qui omnes Novi Testamenti et selectos e Vetere libros commoda ac nitida forma edendos et evulgandos per diligentem curarunt et in praesenti curant«, jer će to mnoge privući »ad hanc caelestis doctrinae mensam«. Napose će to koristiti svećenicima, koji su »ad divinum verbum praedicandum divinitus vocati«. Što sv. Jeronim piše monahu Rustiku, to vrijedi i za sve svećenike: »Quamdiu in patria tua es, habeto cellulam pro paradiso, varia Scripturarum poma decerpe, his utere deliciis, harum fruiere complexu«. Nepocijana opominje: »Divinas Scripturas saepius lege, immo nunquam de manibus tuis sacra lectio deponatur. Discere quod doceas.« A onim svećenicima, koji vole »iustam rusticitatem« više nego »doctam iustitiam«, kaže ironično sv. Jeronim: »quam (rusticitatem) illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco iusti sint, si nihil scierint.«

Stoga Papa potiče biskupe, neka živo porade, da riječi sv. Jeronima »animis clericorum et sacerdotum (vestrorum) altius insideant«, jer su biskupi u prvom redu dužni »diligenter revocare eos ad considerandum quid ab ipsis divini muneris, quo aucti sunt, ratio postulet, si eo non indignos se praestare velint.« Kako će moći svećenik da druge uči »viam salutis, quando, neglecta Scripturae meditatione, se ipse non docet?« Kojim će pravom smieti da kaže: »se esse ducem caecorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiae et veritatis in lege«, ako on sam ne će da taj zakon tumači i sam sprječava »superno lumini aditum?« Koliko svećenika ne čita sv. pisma, »fame ipsi pereunt et alios nimis multos interire sinunt!« A kako je sv. Jeronim baš sv. pismom pobijao krive nauke svoje dobe!

I u naše doba treba osobito da propovjednici imaju na pameti riječ sv. Jeronima: »Sermo presbyteri Scripturarum lectione conditus sit«, jer »nihil ita percudit, ut exemplum de Scripturis sanctis«.

Treba napose propovjednik da pazi, da se svako tumačenje sv. pisma mora oslanjati na doslovnom smislu; pa stoga kad tumači sv. pismo, mora »non quid ipse velit, sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere«. Inače je vrlo velika pogibelj, da radi krivoga tumačenja »de Evangelio Christi, hominis fiat Evangelium«. Zgodno sv. Jeronim opominje Nepocijana: »Ne ću da budeš deklamator, rabulista i brbljavac, nego da si dobro poučen u otajstvu i sakramentima Boga svoga. Samo neuki ljudi valjaju riječi i brzim govorom pobuđuju neupućenu svjetinu, da im se divi.« A takovih je dosta bilo i u ono doba, jer se sv. Jeronim više puta tuži na one, koji ne mare »quomodo Scripturarum medullas ebibant, sed quomodo aures populi declamatorum flosculis mulceant«, pa kad su polaskali ušima slušatelja »quidquid dixerint, hoc legem Dei putant«; a smatraju ispod časti da znadu, što su mislili proroci i apostoli, pak na svoj način »incongrua aptant testimonia«, kao da je to sjajan oblik govora, a ne najgori; jer to doista znači »depravare sententias et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem«. Takovo brbljanje nema nikakve oštine ni živahnosti, nego je sve suho, gnjilo, mekano kao trava i povrće, što se brzo osuši i propade; dok naprotiv jednostavna nauka evangeoska, slična najsitnijem zrnu gorušičnom »non esurgit in olera, sed crescit in arborem, ita ut volucres caeli... veniant et habitent in ramis eius«. Stoga sv. Jeronim prepušta drugima, »da budu rječivi, da se hvale, kako hoće i punim ustima raspredaju riječi pune pjene; on je zadovoljan, da tako govori, te ga se može razumjeti i da raspravljajući o sv. pismu slijedi jednostavnost sv. pisma«. Jer crkveno tumačenje, premda ima govorničke ljepote, ipak mora biti takovo, »ut non otiosis philosophorum scholis paucisque discipulis, sed universo loquatur hominum generi«. Da to postigne, sv. Jeronim je živio i uživao u sv. pismu. Prijatelju i drugu Paulinu piše: »... inter haec vivere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil quacrere, nonne tibi videtur iam hic in terris regni caelestis habitaculum?« A svojoj učenici Pauli upravlja ova pitanja: »Kaži, molim te, što je svetije nego ova tajna? Što je slade od ovog užitka? Kakovo jelo, kakav med je sladi od znanja Božje mudrosti?... Nek je drugima njihovo bogatstvo, nek piju iz biser-čaša, nek se blistaju u svilenim odijelima, nek uživaju u ovacijama i svoje neiscrpivo blago nek troše u razne užitke: naš užitak nek bude u razmatranju Božjega zakona danju i noću.«

I u tjelesnoj bolesti i u duševnoj tjeskobi sv. Jeronim je nalazio utjehe i veselja u sv. pismu. A to veselje nije bila nikakva taština, nego je potjecalo iz ljubavi i radalo djelima ljubavi prema Crkvi, kojoj je Isus povjerio, da čuva riječ Božju. U starom je zavjetu vidio kao u slici uredbe novog zavjeta; u riječima Isusovim i apo-

stola povlastice Crkve Kristove. Stoga je i sam visoko poštivao Crkvu i za nju oštar boj bio proti krivovjercima, a i druge je za to oduševljavao. Sv. Augustina bodri: »Macte virtutē, in orbe celebraris. Catholici te conditorem antiquae rursus fidei venerantur atque suscipiunt, et, quod signum maioris gloriae est, omnes haeretici detestantur, et me pari persequuntur odio, ut quod gladiis nequeant, voto interficiant«. I doista su mu Pelagijanci iz mržnje porušili cenobij u Betlehemu; ali to ga nije nimalo zbunilo. Sam piše o tome prijatelju Aproniju: »Nostra autem domus secundum carnales haereticorum opes persecutionibus penitus eversa, Christo propitio spiritalibus divitiis plena est. Melius est enim panem manducare quam fidem perdere.« Nu ne samo dogmatske istine, nego i katoličko čudorede našlo je u sv. Jeronimu odlučna borca. Oštro kori one, koji svoje svećeničko dostojanstvo vrijedaju lošim životom; živom rječitošću suzbija poganske običaje; ističe kršćanske kreposti, nastoji da mladež kršćanski odgaja, supruge ozbiljno opominje, da živu čestito i sveto; potiče na čistoću i unutarnju strogost, a nada sve preporuča kršćansku ljubav i rad. Iz tih se načela razvija u sv. Jeronima onaj zanos za Isusa i Njegovu Crkvu, za Presvetu Euharistiju, za Majku Božju, za Betlehem, za Rim.

U rimskoj bazilici S. Maria ad Praesepe čuvaju se mrtvi ostanci ovog učitelja Crkve. Zašutio je onaj glas, što je nekoć sa istočnih pustinja prodirao u sav kršćanski svijet. Ali svojim spisima sv. Jeronim i danas govori. Govori o ugledu, cjelovitosti i povjesnoj istinitosti sv. pisma, o divnim plodovima, što ih čitanje i razmatranje sv. pisma sobom nosi. Zove sve sinove Crkve, da provode život dostojan kršćanskog imena, da se očuvaju čisti i neokaljani poganskim običajima, koji kanda se u naše doba na nov život podigoše. Pozivlje, da Petrova Stolica bude u onoj časti i slobodi, koja joj je neminovno potrebita, da može dostojno vršiti svoju apostolsku dužnost. Pozivlje one kršćanske narode, koji se od Crkve Matice odijeliše, da se opet k njoj povrate, jer je samo u njoj nada vječnog spasa. Kad bi samo u prvom redu istočne crkve čule njegov glas, koje su već predugo zlo raspložene prema Petrovoj Stolici! Kad je sv. Jeronima na istoku boravio i bio dak Grgura nazijanskoga i Didima aleksandrijskoga, rekao je o nauci istočnih naroda onu poznatu rečenicu: »Si quis in Noe arca non fuerit, periet regnante diluvio.« A zar vode toga potopa danas ne prijetu uništenjem svih ljudskih ustanova? Što se ne će porušiti, ako se uništi vjera u Boga, koji je sve stvorio i sve uzdržava? Što ne će propasti, ako se rastavi od Krista, koji je život?

Na koncu Benedikto XV. još jednom preporuča biskupima, da svećenstvu i puku svome na srce stave Papine riječi i pobude, e da tako svi pod zaštitom sv. Jeronima »sacrarum Litterarum dulcedine perfusi et roborati, supereminentem Jesu Christi scientiam assequantur.«

Dao Bog, da Papine riječi nadu i kod nas odaziva, kao što ga već nadoše kod velikih, kulturnih naroda! Nema sumnje, da i za naše doba sadrži mnogo žalosne istine ona Jeronimova: »Ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est.«

Napomena. Ovaj sam referat sastavio prema tekstu, što ga je uz njemački prijevod izdao Herder g. 1921. Tamo je točno navedeno kod svakog pojedinog citata, odakle je uzet.

Dr. A. Spiletak.

2. Nove publikacije o Mojsijevom petoknjižju.

1. I Touzard, profesor SZ. na kat. institutu u Parizu, objelodanio je u »Dictionnaire apologétique de la foi catholique«, Éd.⁴ de M. A. D'Alès. Fascicule XV. Paris 1919. (J. Beauchesne) col. 695—860« opširnu raspravu o Moše-u i Jošu'i. Raspravu je podijelio u dva dijela. U prvomu radi o informativnim vrelima (col. 695—757); u drugom o viteškim djelima Moše-a i Jošu'e (col. 757—860). U prvom dijelu prikazuje povijest raznih sustavâ i tumačenjâ tekom vijekovâ o spisatelju petoknjižja Moše-ova i knjige Jošu'ine. Dolazi do rezultata, da dandanas o postanku petoknjižja Moše-ova i knjige Jošu'ine postoji dvostruki nazor: racionalistički Reuss-Graf-Welhausena i katolički. Prvi poriče, da je auctor petoknjižja Moše. Moše-ovo petoknjižje nastade iz raznih spomenika poglavito 'elohističnih (oko g. 850.), jahvističnih (oko g. 750.), deutonomiste (g. 622.), svećeničkog zakonika (g. 444.), koje sve neki svrstatelj uredi u jednu cjelinu poslije babilonskog sužanjsva. Protiv ovoga nazora bore se katolički i židovski učenjaci sa povijesnim i unutrašnjim dokazivanjem braneći, da je Moše auctor petoknjižja.

Neki katolički učenjaci htjedoše oba nazora između sebe sljubit. Oni popraviše Reuss-Graf-Welhausen-ovu pretpostavku, dajući joj oblik nadahnuća. Svi ti spomenici, kao i njihov svrstatelj i ureditelj bili su od Boga nadahnuti.

Bibličko je crkveno povjerenstvo odlukom od 27. lipnja 1906. ovu pretpostavku zabacilo kao neosnovanu i nedokazanu (col. 736).

M. Touzard stade na novo tumačiti gore navedenu pretpostavku liberalnih, katoličkih učenjaka na slijedeći način. On misli, kad bi se spomenuti spomenici doveli na dobu Moše-ovu, te kad bismo rekli, da većinom potječu od tih vremena, bibličko, crkveno povjerenstvo ne bi se protivilo tomu gornjom svojom odlukom (col. 738 s.). Potom on usvaja ovo mišljenje kao istinito, te u drugom dijelu rasprave tumači viteška djela Moše-ova i Jošu'ina (col. 777—815), njihova čudesa (815—827) i zakonodavstvo (827—859).

Ovim je načinom M. Touzard htio dovesti u sklad teoriju naprednih kat. učenjaka o postanku petoknjižja Moše-ova sa odlukom bibličnog povjerenstva od 27. lipnja 1907. Je li u tom poslu uspio?